

Szovjet-Oroszország nyugati hatalmak oldaláról való elismerésének kérdése és az intervenció

Nina Jevgenyevna Bisztrova, a történelemtudományok doktora, az Orosz Tudományos Akadémia munkatársa. Jelen tanulmányának célja, hogy a diplomáciai kapcsolatokat 1917–1918-ban a bolsevik rendszernek a nyugati nagyhatalmak oldaláról való elismerése, illetőleg az intervenció nézőpontjából vizsgálja. A dolgozat ennek megfelelően két tartalmi részre különíthető el.

A források, amelyekre a szerző támaszkodott, az Oroszországi Federáció külpolitikai archívumának külföldi sajtóanyagai (többek között a *Daily Express*, *The Morning Post*, *Westminster Gazette*, *Evening Post*, *Guardian*, a *Tan*), illetve a diplomaták jelentései voltak.

A tanulmány olvasmányos, érdekesítő stílusban íródott, tartalmát az alábbiakban röviden vázolom.

A szerző szerint a szovjet külpolitika a nemzetbiztonság kérdésében kezdetben folytonosságot mutatott az Orosz Birodalomával. Az ország túlélése érdekében igyekeztek kijátszani a külföldi nagyhatalmak ellentéteit egymással, miközben együttműködésre kényszerültek velük, aminek elfogadtatása nem volt könnyű, hiszen ellentétes volt a forradalmi ideológiával. A tárgyalt időszakban a szovjet külpolitika legfőbb törekvése az volt, főleg geopolitikai megfontolásokból, hogy kitörjön az izolációból és diplomáciai kapcsolatokat létesítsen a nagyhatalmakkal. Erre az biztosította az alapot, hogy az antant hatalmak ugyan hivatalosan nem ismerték el a bolsevik államot, de mégsem hívták vissza követeket, mert szükségük volt a kapcsolatok fenntartására, hogy a keleti fronton a háború folytatására ösztönözzék a moszkvai kormányt.

A szövetségesek egyébként szörnyülködve fogadták az új rendszert, de kezdetben pusztán ideiglenesnek tekintették a helyzetet. Az angol kormány és a sajtó az 1917-es bolsevik hatalomátvételt követően két teljes hétig tartózkodó magatartást tanúsított az oroszországi helyzet értékelésében, de aztán már mindenfajta együttműködést elutasított a bolsevik kormánnyal.

Az 1917. november 8-án keltezett, a békéről szóló dekrétum kifejezetten ijedséget keltett a szövetségesek táborában. De ellentétes reakciók is vol-

tak: például George Buchanan angol követ azt is hangsúlyozta, hogy Oroszországot mégiscsak fel kellene menteni vállalt hadi kötelezettségei alól, ezzel elejét vehetnék egy háború utáni tartós német-orosz szövetségnek, ami különösen kedvezőtlen lett volna Nagy-Britanniának.

A szovjet kormány a burzsoázia elleni fegyverként egyébként egyedülálló taktikát alkalmazott azáltal, hogy 1917 novemberétől 1918 januárjáig közel 130 titkos dokumentumot publikált a sajtóban, többnyire rejtjelezett táviratokat, illetve kormányközi levelezéseket, mindezt az antant kárára. A szövetségesek tiltakoztak ez ellen, és hamisítványoknak bélyegezték a dokumentumokat. Saját sajtójukban az erről szóló híradások során vagy nem jelentették meg az iratokat, vagy ha igen, akkor általában csak részleteket, amivel csökkenteni vélték az ügy jelentőségét. (Teljes egészében csak az *Evening Post* és a *Guardian* közölték a dokumentumokat.)

Franciaország ugyanúgy az el nem ismerés politikáját követte, sőt, még az Egyesült Államokat is arra bízta, hogy lépjen be a kiközösítők táborába, ráadásul érvei erősítéséül az elűzött Ideiglenes Kormány egyik tagját (Maklakovot) is meghívták Párizsba. A legfőbb vád, amit a francia és az angol kormány felrőtt a bolsevikoknak, a szerződésszegés volt. Arra alapozták, hogy a cári kormányzat még 1914. szeptember 5-én kötelezte magát, hogy nem fog különbékét kötni az ellenséggel. Tiltakozásának mindkét kormány hangot adott, a franciák egy nappal az angol hivatalos közlemény előtt, november 23-án.

Némileg enyhébb volt az Egyesült Államok reakciója, akkor sem volt kifejezetten ellenséges a bolsevik kormánnyal, amikor értesült a Németországgal való különbéke tárgyalásokról. Hivatalos elismerésről azonban szó sem lehetett.

A tanulmány az intervenció kérdését is tárgyalja. Miután 1917. december 3-án a szovjet kormány tárgyalásokba kezdett Németországgal, a szövetségesek részéről kezdetben bizonyos várakozó álláspont volt megfigyelhető, a szerző szerint ez főleg Angliára volt jellemző. A brit sajtó szimpátiát mutatott az orosz nép iránt, és semlegesen viszonyult a bolsevik kormányhoz, általában igyekeztek kerülni az orosz kérdés részletes elemzését. A bolsevik kormány azon rendelete, mely törölte az államadósságok rendezését a külföldiekkel szemben, és a (leginkább) külföldi bankok államosítása ezúttal nem szerepelt a sajtóban. (Valójában ez már önmagában okot szolgáltatott az intervencióra, mivel a világháború előtti Oroszország nagyon jelentős külföldi tartozásokat halmozott fel, ráadásul az orosz kapitalizálásban a külföldi tőkének kulcsfontosságú szerepe volt.)

A tárgyalások jelentőségét szovjet oldalról az növelte, hogy a bolsevik kormány végre megkapta a központi hatalmak elismerését. A szovjet fél amúgy időhúzásra törekedett, ennek jegyében egy éves fegyverszünetet javasolt: bízott ugyanis abban, hogy Ausztriában és Németországban is kitör

a munkásforradalom. Ragaszkodott ahhoz is, hogy a béketárgyalások ideje alatt a német és osztrák csapatok a keleti fronton maradjanak, ne kerülhessenek át a nyugatra, hogy emiatt az antant ne vádolhassa tényleges árulással Oroszországot.

A fegyverszünetet végül 1917. december 17-től 1918. január 14-ig tartó, meglehetősen rövid időtartamra írták alá.

Anglia és Franciaország már egy nappal a tárgyalások megkezdése után egyezményben rögzítették álláspontjukat, melyet december 23-án kibővítettek arra vonatkozóan, hogyan hangolják össze a tevékenységüket Dél-Oroszországban. Ennek alapján a franciák a Fekete-tengertől északra terjeszkedhettek a német és a már szintén ellenséges orosz csapatokkal szemben, és Ukrajnára, Besszarábiára, illetve a Krímre terjeszthették ki a befolyásukat. Az angol érdekszféra keletre terjedt, a Törökországgal szembeni övezetre, a Kaukázusra, Örményországra, Grúziára és Kurdisztánra.

Lényegében befolyási övezetekre osztották Oroszországot. (A hatalmas ország ásványkincseinek birtoklása mesés haszonnal kecsegtetett, nem meglepő, hogy vonzó préda volt a korábbi befektetők számára.)

A megegyezésről Olaszországot és az Egyesült Államokat is értesítették. Előbbi nem tudott, az utóbbi viszont nem akart csatlakozni. Az USA ugyanis a nemzetközi nyilvánosság előtt komolyan vette és fenntartotta a be nem avatkozás politikáját, ugyanakkor azonban anyagi segítséget ő is nyújtott (akárcsak az angolok és franciák) a bolsevik kormány ellen szerveződő harchoz. Wilson elnök 14 pontja a nemzetek önrendelkezéséről külön figyelmet szentelt Oroszországnak, és üdvözölte a szovjethatalom békére vonatkozó törekvését, ugyanakkor egyetlen szót sem ejtett az új kormány elismeréséről. A bolsevikokat állítólag ez roppant kellemetlenül érintette, hiszen a dekrétum barátságos hangvétele miatt Amerikát nem lehetett egyértelműen ellenségnek tekinteni, ám az önálló nemzeti (nacionalista) törekvések pártolása veszélyeztethette az állam egységét. Ebben az értelemben – a szerző nem zárja ki ennek a lehetőségét – a 14 pont, szovjet szempontból, csapda is volt.

Az angol kormány, hasonlóképpen az amerikaihoz, nem akart nyíltan szakítani a szovjethatalommal, ezzel szemben Franciaország teljesen nyíltan támogatta a bolsevikok ellenfeleit, és még informális kapcsolattartásra sem volt hajlandó.

1918. február 10-én Lenin azzal érvelt, hogy a németek súlyos területi követelései ellenére alá kell írni a breszt-litovszki békét, ám a tárgyalásokon Trockij a szovjet vezetés elutasító határozatát adta át. Válaszképpen a német csapatok február 18-án támadásba lendültek. Lenin segítségért folyamodott a nyugati hatalmakhoz, és az együttműködés helyességéről sikeresen

meggyőzte társait is. Csakhogy a szövetségeseknek már a németekkel való különbéke is nyomós érvet szolgáltatott az intervencióhoz, a németek előrenyomulásával pedig szabad utat kaptak a tényleges cselekvéshez is. Február 23-án a németek már Pétervárt fenyegették és újabb ultimátumot adtak a szovjet kormánynak, amit ezúttal az már elfogadni kényszerült.

A német sikerek hírére Vologdában japán, kínai és amerikai tanácskozások kezdődtek, melyekhez később a franciák és az olaszok is csatlakoztak. A bolsevik kormány a japán intervenciót elkerülendő, március 5-én katonai és gazdasági együttműködést kezdeményezett a szövetségesekkel, de nem kapott választ. (Ezt a szovjet ajánlatot egyébként diplomáciai sikerként értékelhetjük, mert megosztotta a szövetségeseket, mivel Angliával és Franciaországgal ellentétben az USA komoly riválist látott a japánokban.)

Az antant hatalmak nem hivatalos képviselői megpróbálták megakadályozni a német ultimátumból következő szerződés ratifikációját, támogatást ígérve a saját országuk részéről, de hiába. 1918. március 15-én ratifikálták a breszt-litovszki békét.

Még ugyanazon a napon Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország kormányainak képviselői Londonban konferenciára ültek össze, másnap deklarálták, hogy országaik nem fogadják el a békét, egyúttal megtárgyalták a tervezett intervenció részleteit is. A csehszlovák felkelés, a szövetségesek szemszögéből nézve, éppen megfelelő alkalmat kínált az intervencióra. Így június 4-én ultimátumot adtak át a szovjet kormánynak, egy hónappal később pedig kormány szinten döntöttek az intervencióról. A diplomácia történetében egyedülálló helyzetnek számított az, hogy mindeközben az antant hatalmak hivatalosan nem hívták vissza a követeket, sőt, hadat sem üzentek Szovjet-Oroszországnak.

Ebben a helyzetben a szovjet kormány a németektől kapott segítséget. Berlin ugyanis, az antant hatalmakkal ellentétben, egyáltalán nem volt érdekelte a bolsevikok bukásában.

A nyugati hatalmak részéről az állandó taktikázást és az elismerés – el nem ismerés között állandóan váltakozó hinta-politikát végül a '20-as években az elismerés politikája váltotta fel.

A tanulmány novumát az adja, hogy új aspektussal gazdagította a diplomácia történetét, érdekes adalékanyaggal tovább árnyalta a képet a téma iránt érdeklődő olvasónak.

Nina Jevgenyevna Bisztrova: Iz isztorii diplomacieszkih otnosennij Szovjetszkij Rosszii (1917–1918) (Szovjet-Oroszország diplomáciai kapcsolatainak történetéből (1917–1918) Rossziszkaja Isztorija című folyóirat, 2012 /5. szám, 121–139. o.

Jóni Eszter